

KS. PAWEŁ RABCZYŃSKI ^{a,®}

 0000-0002-8732-7019

- ^a Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie; Wydział Teologii;
Katedra Teologii Fundamentalnej, Dogmatycznej i Nauk Biblijnych,
ul. Kard. Stanisława Hozjusza 15, 11-041 Olsztyn, warmińsko-mazurskie, PL
- [®] Pawel.Rabczynski@UWM.Edu.PL

ŚWIĘTA TERESA BENEDYKTA OD KRZYŻA (EDYTA STEIN) Od poszukiwania prawdy do odnalezienia Krzyża

Słowa kluczowe: Teresa Benedykta od Krzyża, Edyta Stein, poszukiwanie, prawda, Krzyż Chrystusa, *sciencia crucis*.

Streszczenie: Teresa Benedykta od Krzyża czyli Edyta Stein, urodzona (1891) w niemieckiej rodzinie żydowskiej, zamordowana (1942) w komórce gazowej w Auschwitz-Birkenau, ogłoszona świętą i patronką Europy (1999) przez Jana Pawła II, przez całe swoje życie poszukiwała prawdy. Marząc o szczęściu i sławie zanurzyła się w wir przygody intelektualnej, studiując germanistykę, historię, psychologię i filozofię. Jednak, jak sama stwierdziła, nie filozofia doprowadziła ją do poznania Boga. Ostatecznie odnalazła Go w katolicyzmie, w tajemnicy Chrystusowego Krzyża jako źródle wiedzy (mądrości), miłości i zbawienia. Opracowanie przedstawia zarys zmagania intelektualno-duchowych Świętej na kanwie znaczących wydarzeń z jej życia. Zastosowano metodę analizy oraz interpretacji źródeł historycznych i hagiologicznych.

Droga życiowa św. Teresy Benedykty od Krzyża (w świecie – Edyty Stein) skupia w sobie jak w soczewce dzieje dwudziestowiecznej Europy.

KS. DR HAB. PAWEŁ RABCZYŃSKI (1973–), prof. (UWM, Olsztyn). Polski prezbiter (1997) archidiecezji warmińskiej. Mgr: teologia dogmatyczna, 1997 (PAT, Kraków); dr nauk teologicznych: teologia fundamentalna, 2003 (KUL, Lublin); dr hab. nauk teologicznych: 2019 (UWM, Olsztyn). Obszary badawcze: chrystologia i eklezjologia fundamentalna, ekumenizm, teologia znaków czasu, hagiologia, teologia kapłaństwa. Redaktor naczelny (2023–) czasopisma naukowego „Studia Warmińskie”.

Jest świadectwem wznoszenia i upadków kultury i cywilizacji europejskiej, kontynentu, który wydał na świat wielkich filozofów, humanistów i świętych Kościoła, ale także twórców totalitaryzmów, niosących cierpienie i śmierć milionów ludzi odzieranych z przyrodzonej godności. Edyta Stein, córka narodu żydowskiego, padła ofiarą niemieckiego narodowego socjalizmu, który – jak stwierdził Jan Paweł II – był obłądną ideologią opartą na współczesnym rasizmie, skupionym na wyniszczeniu Żydów i każdego, kto stanąłby w ich obronie. W tym celu naziści, wykorzystując potężną machinę państwa totalitarnego, budowali w centrum Europy obozy zagłady i piece krematoryjne¹.

Edyta Stein urodziła się 12 października 1891 r. we Wrocławiu w niemieckiej rodzinie żydowskiej. Była jedenastym dzieckiem Augusty i Zygryda Steinów. Zmarła 9 sierpnia 1942 r. w komórce gazowej w Auschwitz-Birkenau. Została beatyfikowana przez Jana Pawła II dnia 1 maja 1987 r. w Kolonii, a jedenaście lat później – 11 października 1998 r. – kanonizowana przez tegoż papieża na placu św. Piotra w Rzymie. On także ogłosił 1 października 1999 roku św. Edytę Stein współpatronką Europy, obok św. Brygidy Szwedzkiej i św. Katarzyny ze Sieny, nazywając ją „symbolem tragedii Europy tego stulecia”². Papież stwierdził przy tym, że działalność świętej karmelitanki jest dla starego kontynentu „przypomnieniem” o konieczności szacunku, tolerancji i otwartości, a także „wezwaniami” do wzajemnego zrozumienia i akceptacji, niezależnie od różnic etnicznych, kulturowych i religijnych, aby wspólnie budować prawdziwie braterskie społeczeństwo³.

Jako patronka Europy, córka Izraela, chrześcijanka i siostra zakonna, Edyta w swej twórczości i konsekwentnej postawie życiowej ukazuje współczesnemu człowiekowi jednego i jedyne Boga, który obdarzył go godnością dziecka Bożego. Stwórca uczynił to w sposób bezwarunkowy. Ponadto wskazuje na jedyną drogę pojednania Boga z człowiekiem i ludzi pomiędzy sobą – drogę Chrystusowego Krzyża, drogę ukrzyżowanej

¹ Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona podczas beatyfikacji s. Teresy Benedykty od Krzyża (Edyty Stein)*, Kolonia, 1 V 1987, OsRomPol, 7(1987), s. 22–23.

² *Concelebrazione Eucaristica in occasione dell'apertura della II Assemblea Speciale per l'Europa del Sinodo dei Vescovi. Omelia di Giovanni Paolo II*, Basilica Vaticana, 1 X 1999, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/homilies/1999/documents/hf_jp-ii_hom_01101999_sinodo-europa.html [30.12.2023].

³ Jan Paweł II, *List apostolski motu proprio ogłaszający św. Brygidę Szwedzką, św. Katarzynę ze Sieny i św. Teresę Benedyktę od Krzyża Współpatronkami Europy*, Rzym, 1 X 1999, n. 9.

Miłości. Jak stwierdza Karl-Heinz Menke, Stein uczy pojednawczej siły miłości; pojednania pomiędzy ofiarą a sprawcą, która wymaga poszanowania przyrodzonych praw człowieka oraz istnienia wielu mężczyzn i kobiet podejmujących dzieło ekspiacji, czyli włączających się w ofiarę zbawczą Jezusa Chrystusa⁴.

W niniejszym opracowaniu zostaną przedstawione w zarysie zmagania intelektualno-duchowe św. Teresy Benedykty od Krzyża (Edyty Stein), mające na celu poszukiwanie prawdy, które ostatecznie doprowadziły ją do znalezienia Chrystusowego Krzyża jako źródła wiedzy (mądrości), miłości i zbawienia. Poniższe dociekania zostaną ukazane na kanwie znaczących wydarzeń z życia świętej. Autor posłuży się metodą analizy i interpretacji źródeł historycznych i hagiologicznych.

1. Poszukiwanie prawdy

Przez całe swoje życie Edyta poszukiwała prawdy. Mimo że została wychowana przez swoją matkę w duchu religijnym, to jednak w wieku trzynastu lat porzuciła judaizm i aż do dwudziestego pierwszego roku życia deklarowała się jako ateistka. W religii ojców nie odnalazła odpowiedzi na nurtujące ją egzystencjalne pytania.

Marząc o szczęściu i sławie, poszukując mądrości, Edyta zanurzyła się w wir przygody intelektualnej. Na Uniwersytecie Wrocławskim studiowała germanistykę, historię, psychologię i filozofię. Jak sama stwierdziła, filozofia nie doprowadziła jej do Boga.

Jako ateistka poszukująca prawdy Edyta była przekonana, że jej światopogląd powinien posiadać oparcie duchowe. Dlatego też zwróciła się ku psychologii, aby odnaleźć odpowiedzi na pytania o ludzką duszę, o jej relację do poznającego podmiotu i obiektywnie istniejącego świata. Ówczesne stosowane metody racjonalistyczne i psychologia eksperymentalna rozczarowały młodą badaczkę. Edyta doszła do przekonania, że metodologia stosowana w naukach przyrodniczych nie wyjaśnia sensu ludzkiej egzystencji. Dopiero fenomenologia Edmunda Husserla i Maxa Schelera pomogła jej wyzwolić się z więzów racjonalizmu. Bardzo szybko stała się ich zagorzałą zwolenniczką. Niewątpliwie przyczyniło się do tego dzieło Husserla *Logische Untersuchungen (Badania logiczne)*, w którym zajmował się on analizami ontologicznymi, tak od strony formalnej jak

⁴ K.-H. Menke, *Das unterscheidend Christliche. Beiträge zur Bestimmung seiner Einzigkeit*, Regensburg 2015, s. 226–255.

i materialnej. W 1911 roku Stein przeniosła się do Getyngi, aby u boku mistrza poszukiwać prawdy i badać jej podstawy. Poglądy Husserla dały Edycie nowe spojrzenie na rzeczywistość i obiektywność bytu. Filozofia Schelera otworzyła przed nią bogaty świat wartości. Edyta skupiła się w swych badaniach nad pojęciami świętości, pokory i skruchy⁵.

Wybuch I wojny światowej przerwał studia uniwersyteckie Edyty. Z przekonaniem o konieczności bezinteresownego działania, Stein podjęła pracę pielęgniarki w szpitalu zakaźnym w Hranicach na Morawach, oddając się posłudze pośród rannych żołnierzy. Po powrocie na studia, w 1915 r., Edyta złożyła egzamin państwowy z historii i germanistyki, a w roku następnym została asystentką Husserla na uniwersytecie we Fryburgu. W 1917 roku obroniła pracę doktorską na temat wczucia się (*Einfühlung*). W zakończeniu rozprawy postawiła znamienne pytanie, na które starała się odpowiedzieć w swoich dalszych dociekaniach naukowych i duchowych: Czy doświadczenie religijne nie stanowi fenomenu godnego przemyślenia?⁶

Po przeczytaniu autobiografii św. Teresy z Ávila, Edyta ostatecznie odnalazła prawdę (Prawdę), której tak intensywnie szukała. Tak opisała to wydarzenie, które miało miejsce w Bergzabern, w domu jej przyjaciół państwa Conrad-Martius: „Sięgnęłam na chybił trafił [do szafy z książkami – dop. autora] i wyciągnęłam grubą książkę. Nosiła ona tytuł: *Życie św. Teresy z Awila*, napisane przez nią samą. Zaczęłam czytać, zostałam zaraz pochłonięta lekturą i nie przerwałam, dopóki nie doszłam do końca. Gdy zamykałam książkę, powiedziałam do siebie: «To jest prawda!»⁷. Ważnym dopełnieniem tej lektury stał się katechizm katolicki i mszał rzymski. W dniu 1 stycznia 1922 r. w katolickim kościele parafialnym w Bergzabern proboszcz ochrzcił Edytę i udzielił jej Komunii św. Podczas ceremonii przyjęła imię Teresa.

Edyta Stein odnalazła Boga dzięki świadectwu modlitwy i życia konkretnych osób, które spotkała na swej drodze. Obserwując żywą wiarę protestantów i katolików zafascynowała się „Chrystusem w tajemnicy Krzyża”. Miały na to wpływ przede wszystkim dwa osobiste przeżycia:

⁵ J.I. Adamska, *Sól ziemi. Rzecz o Edycie Stein*, Poznań 1997, s. 14–16; A. Sicari, *Nowe portrety świętych*, t. 1, tłum. J.R. Kaczyński, M. Brzezinka, Warszawa 2007, s. 221–223.

⁶ Adamska, *Sól ziemi*, s. 16–17.

⁷ *Edyta Stein. Siostra Teresa Benedykta od Krzyża. Filozof i karmelitanka*, na podstawie wspomnień i listów opracowała s. Teresa Renata od Ducha Świętego, tłum. M. Kaczmarowski, Paris 1987, s. 61.

śmierć na froncie Adolfa Reinacha i postawa jego młodej owdowiałej żony, która mimo tragicznego doświadczenia, zachowała, płynący z głębokiej wiary, pokój serca. Stein w ten sposób opisuje swoje wrażenie po wizycie w domu Reinachów: „Było to moje pierwsze zetknięcie się z krzyżem i z jego boską mocą, jakiej udziela on tym, którzy go niosą. Po raz pierwszy widziałam naocznie zrodzony ze zbawczego cierpienia Chrystusa Kościół i jego zwycięstwo nad ościeniem śmierci. Był to moment, w którym moja niewiara załamała się, judaizm zbladł, a Chrystus zajaśniał: Chrystus w tajemnicy krzyża”⁸. Dzięki temu przeżyciu Edyta zrozumiała zasadniczą różnicę pomiędzy teoretycznym badaniem fenomenu religii a żywą wiarą religijną⁹.

Stein przeżywała swoje nawrócenie oraz drogę do żywej i autentycznej wiary jako objawienie Czystej Prawdy – osobowego Boga, który pobudza człowieka do konkretnego działania. W liście do Husserla napisała: „Bóg jest Prawdą. Kto szuka Prawdy – szuka Boga, choćby nawet o tym nie wiedział”¹⁰.

Charakterystyczne dla życia Edyty Stein poszukiwanie prawdy Jerzy Gogoła nazwał dominującą cechą jej duchowości oraz ludzkim czynnikiem jej życia mistycznego. Zdaniem tego teologa duchowości, jej droga do wiary jest drogą do poznania Prawdy, tak w wymiarze działalności naukowej, jak i odkrywania sensu życia. Edyta odnalazła Boga wychodząc niejako od wnętrza swojej osoby, od pragnień własnego istnienia. Gogoła stwierdza, że już dzieła Edyty z „okresu przedchrześcijańskiego” zawierają świadectwa dowodzące posiadania przez nią szczególnego doświadczenia Boga o charakterze mistycznym. W jej twórczości i życiu duchowym widoczne jest płynne przejście od filozofii do mistyki, od poszukiwania prawdy do znalezienia Chrystusowego Krzyża aż po dobrowolne przyjęcie go i dogłębne zrozumienie jego zbawczej tajemnicy¹¹.

2. Odnalezienie Krzyża

Edyta porzuciła dotychczasowe dociekania filozoficzne, także myśl o małżeństwie, na rzecz poznania podstaw intelektualnych i praktycznych

⁸ Tamże, s. 54.

⁹ Adamska, *Sól ziemi*, s. 17.

¹⁰ E. Stein, *Pisma*, t. 2: Listy, tłum. J.I. Adamska, Kraków 1982, s. 334.

¹¹ J. W. Gogoła, *Mistyka św. Teresy Benedykty od Krzyża*, <https://www.karmel.pl/mistyka-sw-teresy-benedykty-od-krzyza/> [30.12.2023].

katolicyzmu. Przyjęła posadę w dominikańskim seminarium nauczycielskim w Spirze. Był to dla niej zbawienny czas przemiany duchowej i zanurzenia się w teologii. Za namową filozofa i teologa ks. Eryka Przywary SI Edyta przełożyła i przygotowała do druku pisma Henryego Newmana i św. Tomasza z Akwinu (*Quaestiones disputatae de veritate*). Dodatkowo *Quaestiones* Akwinaty zostało zaopatrzone przez Stein fenomenologicznym komentarzem do tomistycznej metafizyki. Cenna była także jej analiza porównawcza fenomenologii Husserla i filozofii św. Tomasza z Akwinu, którą zamieściła w Księdze Pamiątkowej ku czci Edmunda Husserla z okazji 70. rocznicy jego urodzin (*Husserls Phänomenologie und die Philosophie des hl. Thomas von Aquino*). Zajmowanie się Akwinatą utorowało Edycie drogę powrotną do badań filozoficznych. Na jej publikacje i konwersję na katolicyzm zwrócono bardzo szybko uwagę. Była coraz częściej zapraszana z odczytami na tematy pedagogiczne, filozoficzne i religijne. Gościła m.in. we Fryburgu, Monachium, Kolonii, Zurychu, Wiedniu i Pradze. Szerokim echem odbił się jej wykład pt. *Specyficzna wartość kobiety i jej znaczenie dla życia narodu*, wygłoszony w Ludwigshafen, a także prelekcja o powołaniu kobiety na zjeździe Związku Akademickiego w Salzburgu¹². Na podkreślenie zasługuje zaangażowanie Edyty na rzecz postępu społecznego kobiety. W jej wypowiedziach można odnaleźć zachwyt nad bogactwem kobiecości i przekonanie o wyjątkowej misji kobiety z punktu widzenia ludzkiego i religijnego¹³.

W czasie pobytu w seminarium nauczycielskim w klasztorze dominikanek w Spirze Edyta korzystała z kierownictwa duchowego i posługi sakramentu pokuty znamienitego kapłana ks. prałata Schwinda. To on służył jej radą i chrześcijańską mądrością w pierwszych latach po nawróceniu, aż do swej nagłej śmierci w 1927 r. Dzięki zainteresowaniu rozwijającym się w tamtym czasie ruchem liturgicznym, za namową swego przyjaciela ks. Eryka Przywary SI, Stein odkryła dla siebie nową duchową ojczyznę – opactwo benedyktyńskie w Beuron. Jego młody opat – Rafał Walzer – stał się powiernikiem duchowym Edyty. Dzięki niemu poznała ideał benedyktyńskiego monachizmu i przykład szczęścia, jakie daje życie zakonne¹⁴.

¹² Edyta Stein, *Siostra Teresa Benedykta od Krzyża. Filozof i karmelitanka*, s. 64–72.

¹³ E. Stein, *Kobieta. Jej zadanie według natury i łaski*, Pelplin 1999.

¹⁴ Edyta Stein, *Siostra Teresa Benedykta od Krzyża. Filozof i karmelitanka*, s. 76–77; Maria Teresa od Jezusa OCD, *Świętość Edyty Stein* (2), „Karmel”, 2(1990), s. 43–44.

Walzer tak charakteryzował Stein: „Rzadko spotykałem dusze, które skupiałyby w sobie tak liczne i wzniosłe przymioty. A przy tym była ona uosobieniem prostoty i naturalności. Pozostała w pełni kobietą o subtelnej, owszem macierzyńskiej wrażliwości, nie chcąc jednak stać się niczyją matką. Udarowana mistycznie w prawdziwym tego słowa znaczeniu, nie miała w sobie nawet pozorów sztuczności czy wyniosłości. Była prosta z prostymi a uczona z uczonymi bez jakiegokolwiek wyższości; szukająca z szukającymi, a chciałoby się niemal dodać: grzeszna z grzesznymi. Byliśmy oboje gorącymi zwolennikami pobożności bezproblemowej. Ona była niezwykle prosta: całkiem jasna, przejrzysta dusza, bardzo podatna na każde tchnienie łaski, bez cienia lęku. Słowa o niej mogą prędzej wypaczyć niż ukazać charakter. Pierwsza śmiała się z pobożnej przesady swych wielbicieli. Godzinami trwała na modlitwie, wchłonięta przez Boga, ale rzadko czuła potrzebę wracać do otrzymanych łask, czy mówić o nich choćby ze swym kierownikiem duchowym. Po matce odziedziczyła siłę woli i charakteru. Od młodości była przyzwyczajona do praktyk żydowskich, dlatego nie przyszło jej trudno poddanie się ascezie chrześcijańskiej. Asceza była dla niej sama przez się zrozumiała i nie wymagała żadnego nadzwyczajnego wysiłku. Na długo przed wstąpieniem do Karmelu była oderwana od wszystkiego i całkiem zatopiona w Bogu. Na zewnątrz nic nie zdradzało głębi jej duchowego życia – chyba tylko doskonała równowaga między przymiotami serca a przymiotami umysłu, powaga wobec problemów czasu, żywe współczucie okazywane innym. Ale tym, co w niej dominowało, była cisza i spokój. Stała po tamtej stronie rzeczy. Z przyjemnością odnoszę do niej słowa, którymi brewiarz zakonny podkreśla spokój jakiejś świętej duszy: *fuit et quietus*. Tak, i ona była cicha”¹⁵.

Jeden z benedyktyńców w Beuron, ojciec Damazy, określił podstawowy rys postawy wewnętrznej Edyty Stein jako *Ecclesia orans*. Jej duchowość była ucieleśnieniem modlitwy Kościoła, z jednej strony zanurzonego w doczesności, w sprawach tego świata, a z drugiej wyniesionego ponad przyrodzoność, zjednoczonego głęboko z Chrystusem i powtarzającego Jego słowa: „A za nich Ja poświęcam w ofierze samego siebie, aby i oni byli uświęceni w prawdzie” (J 17, 19)¹⁶. Edyty uważała, że każda modlitwa, ta wspólnotowa, liturgiczna, jak i osobista – cicha modlitwa serca, jest czynnością wybitnie eklezjalną. W każdym wierzącym modli się cały

¹⁵ Edyta Stein. *Siostra Teresa Benedykta od Krzyża. Filozof i karmelitanka*, s. 77–78.

¹⁶ Tamże, s. 78–79.

Kościół w mocy Ducha Świętego: „Bezgraniczne, miłujące oddanie się Bogu i w odpowiedzi na nieoddanie się Boga duszy, pełne i trwałe zjednoczenie, to najwyższy osiągalny przez nas wzlot serca, najwyższy stopień modlitwy. Dusze, które go osiągnęły, są naprawdę sercem Kościoła”¹⁷.

Po ośmiu latach spędzonych w Spirze, na kilka miesięcy Edyta powróciła do Wrocławia, by następnie, wiosną 1932 r., rozpocząć pracę wykładowcy w Monasterze, w Niemieckim Instytucie Pedagogiki Narodowej. Niestety nie trwała ona długo. Hitlerowskie ustawy o eliminacji ze stanowisk publicznych osób pochodzenia niaryjskiego stanęły na drodze jej pracy dydaktycznej i ostatecznie uniemożliwiły przeprowadzenie habilitacji¹⁸.

Państwowe zarządzenia skierowane przeciwko Żydom oraz nasilające się prześladowania i gwałty Edyta zinterpretowała na sposób biblijny. Szybko zrozumiała, że Bóg doświadcza swój lud i chce, aby ona także miała w tym swój udział: „[...] stało mi się nagle jasne, że Bóg znowu kładzie ciężką rękę na swym narodzie i że los tego narodu jest także moim losem”¹⁹. Uczestnicząc w Karmelu w Kolonii w wieczornym nabożeństwie „Godziny świętej” w kwietniowy czwartek 1933 r., w przeddzień pierwszego piątku miesiąca (był to rok jubileuszowy, w którym szczególnie uroczysto obchodzono pamiątkę Męki Pańskiej), Edyta doznała niezwykłego doświadczenia (mistycznego). Tak je opisała: „Rozmawiałam ze Zbawicielem i powiedziałam Mu, że wiem, iż to Jego Krzyż zostaje teraz włożony na naród żydowski. Ogół tego nie rozumie, ale ci, co rozumieją, ci muszą w imieniu wszystkich z gotowością wziąć go na siebie. Chcę to uczynić, niech mi tylko wskaże jak. Gdy nabożeństwo się skończyło, miałam wewnętrzną pewność, że zostałam wysłuchana. Ale na czym ma polegać to dźwiganie krzyża, tego jeszcze nie wiedziałam”²⁰.

Już niedługo okazało się, że Stein odnalazła Chrystusowy Krzyż i rozumiała sens swojego powołania, wstępując do zakonu karmelitańskiego. W dniu 14 października 1933 r. przekroczyła mury Karmelu w Kolonii. Przyjęła imię zakonne Teresa Benedykta od Krzyża. W zaciszu klasztornej celi dojrzywała w niej myśl włączenia się w zbawcze dzieło Chrystusa przez modlitwę i zadośćuczynienie. W oktawie Wielkanocy

¹⁷ Tamże, s. 80.

¹⁸ Adamska, *Sól ziemi*, s. 18–19; Maria Teresa od Jezusa OCD, *Świętość Edyty Stein* (2), s. 41.

¹⁹ *Edyta Stein. Siostra Teresa Benedykta od Krzyża. Filozof i karmelitanka*, s. 105.

²⁰ Tamże, s. 106.

1938 r. złożyła śluby wieczyste. Po pogromie Żydów w listopadzie tegoż roku (tzw. noc kryształowa) przełożeni podjęli decyzję o konieczności opuszczenia hitlerowskich Niemiec przez wszystkie siostry żydowskiego pochodzenia. W ten sposób Edyta przybyła w noc sylwestrową 1939 r. do Karmelu w Echt w Holandii²¹. Tam też powstało jej znakomite dzieło *Wiedza Krzyża* (*Kreuzeswissenschaft*). Jest ono owocem analizy twórczości św. Jana od Krzyża, a także głębokim świadectwem jej życia mistycznego²². W zakończeniu swego studium s. Teresa Benedykta napisała: „Kto w miłosnym zatopieniu pojmuje usposobienie Chrystusa na krzyżu, Jego miłość aż do ostatecznego oddania siebie [...] stanie się jednym z bytem Boga, który sam jest jedną oddającą się miłością: darem wzajemnym Osób Boskich w wewnątrztrynitarnym życiu oraz w działaniu na zewnątrz”²³.

Wiedza Krzyża była doskonałą interpretacją nauczania św. Jana od Krzyża w odniesieniu do doświadczenia życiowego Edyty, jej dociekań naukowych na temat praw bytu i życia duchowego. Trzy pojęcia: duch, wiara i kontemplacja przewijają się na kartach tej książki. Myśl świętego doktora Kościoła została tu wyjaśniona poprzez odwołanie się do nowożytnej filozofii osoby. Dzieło s. Teresy Benedykty przedstawia nie tylko teologię krzyża, lecz także jego „szkołę”, czyli praktykę życia pod znakiem krzyża²⁴. Krzyż nazywa „prawdą żywą, rzeczywistą i działającą”, która „wpada w duszę na kształt ziarna, zapuszcza w niej korzenie i wzrasta. Wyciska na duszy swe znamię, przez nie promieniuje i daje się poznać”²⁵.

Praca nad *Wiedzą Krzyża* pozwoliła Edycie ostatecznie poznać i umiłować mądrość Krzyża oraz postępować na drodze mistycznej transformacji w Chrystusa²⁶. Ostatnie dzieło Stein w pewnym sensie odzwierciedla całe jej życie duchowe: doświadczenie Chrystusa cierpiącego, akceptację Krzyża, wewnętrzną otwartość na działanie Ducha Świętego²⁷. Heroiczny trud poszukiwania prawdy i wierność jej do końca zaowocowały w życiu Stein

²¹ Adamska, *Sól ziemi*, s. 19–21.

²² Gogola, *Mistyka św. Teresy Benedykty od Krzyża*.

²³ E. Stein, *Wiedza Krzyża*, tłum J.I. Adamska, Kraków 1994, s. 307–308.

²⁴ Edyta Stein, *Siostra Teresa Benedykta od Krzyża. Filozof i karmelitanka*, s. 177.

²⁵ Stein, *Wiedza Krzyża*, s. 19.

²⁶ Giovanna della Croce OCD, *Preghiera liturgica e preghiera contemplativa*, w: *Edith Stein beata Teresa Benedetta della Corce. Vita, dottrina, testi inediti*, red. E. Ancilli, Roma 1987, s. 101.

²⁷ Gogola, *Mistyka św. Teresy Benedykty od Krzyża*.

odkryciem *sciencia crucis*, którą można zdobyć tylko wtedy, gdy samemu się jej doświadczy jako prawdy objawionej przez Jezusa Chrystusa²⁸.

Jak zauważył Jan Paweł II, tajemnica Krzyża stopniowo ogarnęła całe życie Edyty Stein, a na koniec doprowadziła ją do najwyższej ofiary. „Jako oblubienica Ukrzyżowanego, s. Teresa Benedykta nie tylko napisała głębokie rozważania o «wiedzy krzyża», ale przeszła aż do końca szkołę krzyża”²⁹.

3. Za prawdziwy pokój i za naród

Siostra Teresa Benedykta od Krzyża – Żydówka, filozof i karmelitanka – oddała swe życie w pełnym zjednoczeniu z ukrzyżowanym Chrystusem oraz świadomie za prawdziwy pokój i za swój naród. Przygotowana do złożenia najdoskonalszego świadectwa wierności Bogu poprzez wychowanie w tradycji Izraela oraz życie w pokorze i umartwieniu w zakonie, bogata w mądrość i męstwo, wykazała heroiczną ducha w czasie swej drogi do niemieckiego nazistowskiego obozu zagłady w Auschwitz, zakończonej męczeńską śmiercią³⁰.

Od chwili wstąpienia do wspólnoty karmelitańskiej Edyta włączyła się w zbawcze dzieło Jezusa Chrystusa poprzez głębokie życie modlitwne i pragnienie ekspiacji, które ewoluowało w kierunku ostatecznego przyzwolenia na śmierć w formie wybranej przez Boga. Głównym motywem prześlągalnej ofiary z siebie jest dla niej odpowiedzialność za losy królestwa Bożego na ziemi i wypełnienie misterium Kościoła w chwale. W ten sposób s. Teresa Benedykta chciała bronić mądrości i miłości Chrystusowego Krzyża oraz godności życia ludzkiego³¹.

Przeczuwając tragizm zbliżającej się wojny na karcie pocztowej, datowanej na 26 marca 1939 roku, Edyta wyraziła pragnienie ofiarowania swego życia w intencji pokoju na świecie. Do swej przeoryszy napisała: „Kochana Matko! Proszę, niech Matka pozwoli mi złożyć siebie w ofierze Najświętszemu Sercu Jezusowemu w duchu ekspiacji w intencji prawdziwego pokoju, by panowanie Antychrysta, o ile to możliwe, załamało się

²⁸ Adamska, *Sól ziemi*, s. 151–153.

²⁹ Jan Paweł II, Homilia wygłoszona podczas Mszy św. kanonizacyjnej Edyty Stein *Wiara i krzyż są nierozdzielne*, Rzym, 11 X 1998, n. 7, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/msza_kanon_11101998.html [30.12.2023].

³⁰ tenże, *Homilia wygłoszona podczas beatyfikacji s. Teresy Benedykty od Krzyża (Edyty Stein)*, s. 22.

³¹ Adamska, *Sól ziemi*, s. 168–169.

bez nowej wojny światowej i by mógł nastać nowy porządek. Chciałabym to uczynić jeszcze dziś, bo bije już dwunasta. Wiem, że jestem niczym, ale Jezus tego chce i z pewnością w tych dniach jeszcze wiele dusz do tej sprawy powoła”³².

W swym testamencie, spisany latem 1939 roku, s. Teresa Benedykta potwierdziła wolę ekspiacji. Jej słowa jednoznacznie wskazują na cel oddania życia – przywrócenie komunii z Bogiem, którego skutkiem jest pokój na świecie. Znamienne, że Edyta pamięta nie tylko o „swoich”, o prześladowanych (o zakonie karmelitańskim, o Żydach), ale także o narodzie niemieckim, o prześladowcach: „Już teraz przyjmuję z radością śmierć, którą mi Bóg przeznaczył, w pełnym poddaniu się Jego Najświętszej Woli Proszę Pana, aby zechciał przyjąć moje życie i umieranie na swoją cześć i chwałę, we wszystkich intencjach Najświętszego Serca Jezusa i Maryi, za święty Kościół, zwłaszcza za zachowanie, uświęcenie i doskonałość naszego świętego Zakonu szczególnie Karmelu kolońskiego i Karmelu w Echt, na zadośćuczynienie za niewiarę narodu żydowskiego, aby Pan został przyjęty przez swoich i przyszło Jego królestwo w chwale, za uratowanie Niemiec i pokój na świecie, w końcu za moich bliskich, żyjących i zmarłych i dla wszystkich, których Bóg mi dał: by żaden z nich nie zaginął”³³.

Z pragnieniem pokoju dla świata łączy się także świadoma decyzja s. Teresy Benedykty o ofiarowaniu swojego życia jako ekspiacja za niewiarę Żydów³⁴. Dnia 2 sierpnia 1942 r. wraz z rodzoną siostrą Różą, tercjarką karmelitańską, została aresztowana przez gestapo, a następnie przetrzymywana w różnych obozach przejściowych, by ostatecznie trafić do komory gazowej. Podzieliła w ten sposób los wielu członków swojego narodu³⁵. Opuszczając klasztor w Echt, Edyta powiedziała do Róży: „Chodź, idziemy za nasz naród”³⁶. Aresztowanie i wywózka do obozów zagłady katolickich zakonników i zakonnic pochodzenia żydowskiego było aktem zemsty hitlerowców za list pasterski biskupów holenderskich z 20 lipca 1942 roku w obronie prześladowanych Żydów³⁷.

³² Edyta Stein, *Siostra Teresa Benedykta od Krzyża. Filozof i karmelitanka*, s. 199.

³³ E. Stein, *Dzieje pewnej rodziny żydowskiej oraz inne zapiski autobiograficzne*, przekł. J.I. Adamska, Kraków 2005, s. 577.

³⁴ Adamska, *Sól ziemi*, s. 168–171.

³⁵ Tamże, s. 22–23.

³⁶ Congregatio pro Causis Sanctorum, *Canonizationis servae Dei Teresiae Benedictae a Cruce. Positio super martyrio et super virtutibus*, Roma 1986, s. 355.

³⁷ Edyta Stein, *Siostra Teresa Benedykta od Krzyża. Filozof i karmelitanka*, s. 191–198.

Dzięki mocy płynącej z żywej wiary i pragnienia naśladowania cierpiącego Jezusa, gotowa do ofiary z własnego życia, s. Teresa Benedykta od Krzyża nie chciała, aby jej męczeństwo pozostało bezowocne. Nadała mu sens zbawczy; dla dobra synów i córek Izraela³⁸. Zatraskana o los doczesny i wieczny ludu przymierza, s. Teresa Benedykta na jednym z obrazków znalezionych w jej celi zakonnej w Echt zapisała akt ofiarowania swego życia za nawrócenie Żydów³⁹. Edyta, jako chrześcijanka i karmelitanka, była świadoma swej przynależności do narodu wybranego. W pełni solidaryzowała się z prześladowanymi braćmi i siostrami, cierpiała razem z nimi. Bycie Żydówką nie napawało ją lękiem, lecz pogłębiało wewnętrzny pokój i radość, wypływające z faktu, że pochodzi z ludu, który zawsze czcił jedyne i prawdziwe Boga – źródło wszelkiego bytu, Boga Abrahama, Izaaka i Jakuba⁴⁰.

W homilii podczas Mszy św. kanonizacyjnej Jan Paweł II w ten sposób podsumował ofiarę z życia, którą złożyła Bogu s. Teresa Benedykta: „Przez doświadczenie krzyża Edyta Stein zdołała otworzyć sobie drogę do nowego spotkania z Bogiem Abrahama, Izaaka i Jakuba, Ojcem naszego Pana Jezusa Chrystusa. Dostrzegła, że wiara i krzyż są nierozdzielne. Osiągnąwszy dojrzałość w szkole krzyża, odkryła korzenie, z których wyrosło drzewo jej własnego życia. Zrozumiała, jak wielkie znaczenie ma dla niej to, że «jest córką narodu wybranego i należy do Chrystusa nie tylko duchowo, ale także na mocy więzów krwi»”⁴¹.

* * *

Siostra Teresa Benedykta od Krzyża doświadczyła w swym życiu tajemnicy niepojętej miłości Bożej, która objawiła się w Krzyżu Chrystusa. Stwórca prowadził ją drogą poszukiwania prawdy, aby ostatecznie nauczyć ją prawdziwej mądrości. W Krzyżu Teresa odnalazła i znak sprzeciwu, i znak zbawczej mocy. Jej los splata się z losem jej narodu, z dziejami dwudziestowiecznej Europy, której patronką została ogłoszona przez Jana Pawła II. Historia jej życia jest świadectwem odkrywania drogi naśladowania Ukrzyżowanego Baranka aż po męczeństwo oraz protestem

³⁸ Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona podczas beatyfikacji s. Teresy Benedykty od Krzyża (Edyty Stein)*, s. 22–23.

³⁹ *Edyta Stein. Siostra Teresa Benedykta od Krzyża. Filozof i karmelitanka*, s. 199.

⁴⁰ Tamże, s. 174.

⁴¹ Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona podczas Mszy św. kanonizacyjnej Edyty Stein Wiara i krzyż są nierozdzielne*, n. 7.

przeciw wszelkim przejawom łamania podstawowych praw człowieka. Może być także motywem nowego zbliżenia między żydami a chrześcijanami, w duchu nauczania Soboru Watykańskiego II⁴².

Siostra Teresa Benedykta świadomie ofiarowała swoje życie w imię Krzyża Chrystusa za pokój, pojednanie i za naród żydowski. Odkryła tajemnicę niezawinionego cierpienia Boga, Jego ponizenia i unizenia. Przyjęła ją z pokorą i uczyniła swoją. Z jej pism wyłania się wspaniały obraz miłosiernego Boga, który zaprasza człowieka do wewnątrztrynitarnego życia miłości Osób Boskich. Jest to możliwe do osiągnięcia poprzez codzienną zgodę na Boże prowadzenie. Zdaniem Janiny Immaculaty Adamskiej OCD życie i dzieło Edyty Stein nacechowane są mistyką pojednania, która stanowi wciąż aktualne ewangeliczne wołanie, aby nienawiść przemóc miłością i w ten sposób uratować świat przed samounicestwieniem⁴³.

ST. TERESA BENEDICTA OF THE CROSS (EDITH STEIN) From seeking the Truth to finding the Cross

Keywords: Teresa Benedicta of the Cross, Edith Stein, seeking, truth, Cross of Christ, sciencia crucis.

Abstract: Teresa Benedicta of the Cross, or Edith Stein, born (1891) in a German Jewish family, murdered (1942) in the gas chamber in Auschwitz-Birkenau, proclaimed saint and patroness of Europe (1999) by John Paul II, sought the truth throughout his life. Dreaming of happiness and fame, she immersed herself in the whirlwind of intellectual adventure, studying German studies, history, psychology and philosophy. However, as she stated by herself, it was not philosophy that led her to know God. Ultimately, she found Him in Catholicism, in the mystery of the Cross of Christ as the source of knowledge (wisdom), love and salvation. The study presents an outline of the Saint's intellectual and spiritual struggles based on significant events in her life. The method of analysis and interpretation of historical and hagiological sources was used.

BIBLIOGRAFIA

Stein E.

Dzieje pewnej rodziny żydowskiej oraz inne zapiski autobiograficzne, przekł. J.I. Adamska, Kraków 2005.

Kobieta. Jej zadanie według natury i łaski, Pelplin 1999.

⁴² Tenże, *List apostolski motu proprio ogłaszający św. Brygidę Szwedzką, św. Katarzynę ze Sieny i św. Teresę Benedyktę od Krzyża Współpatronkami Europy*, n. 9.

⁴³ Adamska, *Sól ziemi*, s. 196.

Pisma, t. 2: *Listy*, tłum. J.I. Adamska, Kraków 1982.

Wiedza Krzyża, tłum. J.I. Adamska, Kraków 1994.

Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona podczas beatyfikacji s. Teresy Benedykty od Krzyża (Edyty Stein)*, Kolonia, 1 V 1987, OsRomPol, 7(1987), s. 22–23.

Jan Paweł II, Homilia wygłoszona podczas Mszy św. kanonizacyjnej Edyty Stein *Wiara i krzyż są nierozdzielne*, Rzym, 11 X 1998, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/msza_kanon_11101998.html [30.12.2023].

Jan Paweł II, *List apostolski motu proprio ogłaszający św. Brygidę Szwedzką, św. Katarzynę ze Sieny i św. Teresę Benedyktę od Krzyża Współpatronkami Europy*, Rzym, 1 X 1999.

Concelebrazione Eucaristica in occasione dell'apertura della II Assemblea Speciale per l'Europa del Sinodo dei Vescovi. Omelia di Giovanni Paolo II, Basilica Vaticana, 1 X 1999, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/homilies/1999/documents/hf_jp-ii_hom_01101999_sinodo-europa.html [30.12.2023].

Congregatio pro Causis Sanctorum, *Canonizationis servae Dei Teresiae Benedictae a Cruce. Positio super martyrio et super virtutibus*, Roma 1986.

Adamska J.I., *Sól ziemi. Rzecz o Edycie Stein*, Poznań 1997.

Edyta Stein. Siostra Teresa Benedykta od Krzyża. Filozof i karmelitanka, na podstawie wspomnień i listów opracowała s. Teresa Renata od Ducha Świętego, tłum. M. Kaczmarkowski, Paris 1987.

Giovanna della Croce OCD, *Preghiera liturgica e preghiera contemplativa*, w: *Edith Stein beata Teresa Benedetta della Corce. Vita, dottrina, testi inediti*, red. E. Ancilli, Roma 1987, s. 101.

Gogola J.W., *Mistyka św. Teresy Benedykty od Krzyża*, <https://www.karmel.pl/mistyka-sw-teresy-benedykty-od-krzyza/> [30.12.2023].

Maria Teresa od Jezusa OCD, *Świętość Edyty Stein (2)*, „Karmel”, 2(1990), s. 41–45.

Menke K.-H., *Das unterscheidend Christliche. Beiträge zur Bestimmung seiner Einzigkeit*, Regensburg 2015.

Sicari A., *Nowe portrety świętych*, t. 1, tłum. J.R. Kaczyński, M. Brzezinka, Warszawa 2007.